

האידינא אליבא דשמעתא

חומר בדברי סופרים

אמרו ז"ל (עירובין כא): גבי חומרותם של דברי סופרים, וז"ל: 'דרש רבא מאי דכתיב ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו'. בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה. שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה'. ע"כ. ופירש"י: 'דברי סופרים חייבין מיתה על כולן, כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש'. ע"כ. ובטעם הדבר כתב הר"ן (ד"ש ז) וז"ל: 'היאך אפשר שהעובר על עשה מן התורה לא יתחייב מיתה, והעובר על אחד מן הלאוין לא יתחייב כי אם מלקות ארבעים, והעובר על אחד מהשבותין חייב מיתה. והתשובה בזה, כי ישראל העובר על דברי תורה מצד אשר יתקנו היצר, יענש כמשפטי התורה, אבל העובר על דברי חכמים אחר היותו שומר דברי תורה, לא יהיה זה מתולדת היצר ותקיפתו, אבל מצד הבזיון, ולכן יתחייב מיתה'.

דבר שאסור גם מדברי תורה וגם מדברי סופרים

בישועת יעקב (אה"ע"ז סימן ס"ו) נסתפק היכא שיש דבר שאסור גם מדאורייתא וגם מדרבנן, אם גם בזה עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, או נימא כיון דעיקר הטעם דעשו תיקון לדבריהם יותר משל תורה משום דנקל בעיני העם לעבור על דברי חכמים, לכן החמירו בדברי סופרים יותר משל תורה, אבל במקום שיש דאורייתא ממילא לא יעבור על דבריהם. ובשאגת אריה (סימן ק"א) דמסוגיא דראש השנה (יח): משמע דדבר שאסור מדברי תורה ומדברי סופרים צריך חיזוק מצד זה שהוא מדברי סופרים, וז"ל הנצרך לעניננו: 'נפקא מינה בשם ראש חודש שעליו שאסור להתענות לפניו ולאחריו, דדברי סופרים צריכין חיזוק, דאילו משום שבת ויום טוב שעליו אינו אסור להתענות לפניו ולאחריו, דדברי תורה אין צריכין חיזוק'. ע"כ. וכן כתב בספר עצי אלמוגים (שניית לעריות ח"ב סימן ד) דאשה שאסורה הן מדברי תורה והן מדברי סופרים, אין לה כתובה מחמת שדברי סופרים צריכים חיזוק.

מתי עשו לדבריהם חיזוק כשל תורה ומתי יותר

כתב בתוספות (בבא מציעא נה: ד"ה וכו') דמצינו בש"ס שעשו חכמים דבריהם כשל תורה, ומצינו שעשו חיזוק לדבריהם

יותר משל תורה, והדבר תלוי ביכולתם לקנוס, וז"ל: 'אף על גב דבכמה מקומות עשו אפילו יותר משל תורה, היינו היכא דשייך לקנוס כדי לעשות סייג, אבל הכא אפילו בתרומת מעשר ודאי לא הוה שייך למקנס חומש אם לא שאמרה תורה, ולכך לא היה לקנוס בשל דמאי'. ע"כ. ובמהר"ם שיק (אה"ע"ז סימן כ"ב) כתב לחלק בין אדם שיצרו תוקפו שאז לא עשו לדבריהם חיזוק כשל תורה והוה רק איסור דרבנן, אולם הבא לזלזל בדברי סופרים עובר גם על הלאו של לא תסור ובוה עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

ובמנחת אלעזר (ח"ג סימן ל"ח) הקשה עליו מכמה דוכתי, וכתב לברר כללים אלו, וז"ל הנצרך לעניננו: 'אמרתי לברר בזה דהיכא דאמרו עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, הך דיותר משל תורה, הוא רק בדברי חכמים שתיקנו הם, ואין לו שום שורש ואסמכתא מדאורייתא, אבל היכא שיש לו שורש ואסמכתא מדאורייתא, לא אמרינן שתיקנוהו בחומר יותר משל תורה'.

ההבדל לקולא בין דברי סופרים לדברי תורה

אמרו ז"ל (בכורות ז): דהמוכר לחבירו פרה ושחטה ונמצאה טריפה, מקבל הקונה דמי הפרה. אף לאחר אכילה. ובש"ע (י"ד סימן רל"ד ס"ג) כתב דזה הוא רק אם הטריפה היא מדאורייתא. ובנתיבות המשפט (שם סק"ג) ביאר הטעם, וז"ל: 'ואפשר דאף דבאיסורי תורה אפילו אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגין על היסורין, מכל מקום באיסור דרבנן אין צריך שום כפרה וכאילו לא עבר דמי'.

דברי סופרים שאסמכתו אדברי תורה

אמרו ז"ל (ראש השנה טו:): אמר הקב"ה אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם. והנה בהמשך דברי הגמרא (שם לד:): אמרו דברכות המוסף הן רק מדרבנן. ובריטב"א (ראש השנה טו:): ביאר טעם הדבר, וז"ל: 'שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק, העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות הוא'.

עומקא דסוגיא

א. בהגדרת המצוות שהם מדברי סופרים, עיין בדברי הרמב"ן (השגות לספר המצוות שורש א) שהביא בשם הרמב"ם שכל מה שאינו מוזכר בתורה, אף אם הוא הלכה למשה מסיני, או דבר הנלמד בי"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, קרינן ביה דברי סופרים. והרמב"ן עצמו האריך לחלוק עליו, ודעתו

שכל מה שנדרש בי"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, או שהוא הלכה למשה מסיני, קרינן ביה דברי תורה. ועיין עוד בש"ך (ח"מ סימן ל"ג סק"א) שכתב דודאי אף להרמב"ם אית בהו דין תורה ממש, אלא שאינו ממנין המצוות.

כשיש שורש

מדאורייתא לא אמרינן חומר יותר משל תורה (מנחת אלעזר)

מראי מקומות

- א. סנהדרין פח:
- ב. יבמות פה.
- ג. ראש השנה יט.
- ד. עירובין כא:
- ה. דרשות הר"ן ד"ש ז
- ו. שו"ת ישועת יעקב אה"ע"ז סימן ס"ו
- ז. שאגת אריה סימן ק"א
- ח. עצי אלמוגים שניות לעריות ח"ב סימן ד
- ט. בבא מציעא נה: תוד"ה וכו
- י. שו"ת מהר"ם שיק אה"ע"ז סימן כ"ב
- יא. שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סימן ל"ח
- יב. בכורות לו.
- יג. שר"ע י"ד סימן רל"ד ס"ג
- יד. נתיבות המשפט שם סק"ג
- טו. ראש השנה טו.
- טז. שם לד:
- יז. ריטב"א ראש השנה טו.
- יח. השגות הרמב"ן לספר המצוות שורש ב
- יט. ש"ך ח"מ סימן ל"ג סק"א

העובר על דברי חכמים הוא מצד הבזיון ולכן יתחייב מיתה (ר"ן)

דברי סופרים

פתחא דסוגיא

וכבר מצאתי לו תשובת שאלה ששאלו ממנו ז"ל, מפני מה אמרת קידושי ביאה ושטר דאורייתא וקידושי כסף דרבנן, והא כלהו ילפינן להו מן התורה, בכסף מנא לן גמר קיחה קיחה וכו'. ובלשון הזה השיב, יש לי חבור בענין מנין המצות, ויש בו בתחלתו י"ד פרקים בכללות גדולות בענין עיקרי המצות, צריך אדם לידע אותם, ואחר כך יתברר לו טעות כל מי שמנה המצות חוץ ממני מבעל הלכות גדולות ועד עכשיו. ובאותם פרקים בארתי שאין כל דבר שלמדוין אותו בהיקש או בקל וחומר או בגזירה שווה או במדה מ"ג מרות שהתורה נדרשת בהן דין תורה, עד שיאמרו חכמים בפירוש שהוא מהתורה והבאתי על זה ראיות, ושם בארתי שאפילו דבר שהוא הלכה למשה מסיני מדברי סופרים קרינן ליה, ואין שם דבר שהוא מן התורה אלא דבר שהוא מפורש בתורה (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש ב).

ביאורא דתלמודא

חומר בדברי סופרים – מצוה שבתורה שאינו מפורש בתורה, אלא שקבלנו כן פירוש המצוה מפי הסופרים (תפארת ישראל). **האומר אין תפילין** – שאין זו הוראה. דזיל קרי בי רב הוא (רע"ב). **כדי לעבור על דברי תורה פטור** – שהורה שהוא מצוה, ואמר שאפילו הכי פטור ממנה (תפארת ישראל). **חמש טוטפות** – יש הוראה. ואף על פי שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים, חייב, שבמדרש סופרים, לטוטפת כתיב, הרי כאן ארבע פרשיות (רע"ב). **אלמנה לכהן גדול יש לה כתובה** – מפני שהיא פסולה וולדה פסול על ידי נשואין לפיכך אינה מרגילתו, אלא הוא מרגילה ומשדלה לינשא לו לפיכך קנסו אותו ליתן כתובה (רש"י). **שניות** – לעריות, שהן - מדברי סופרים אין להם כתובה - ממאנת, משום דמעצמה יוצאה. שניה, קנסוה רבנן מפני שהיא מרגילתו לנשאה שאינה נפסדת כלום בנשואין, שהרי אינה נפסלת בהן וולדה כשר (רע"ב). **ודברי תורה אין צריכין חיזוק** – לענשו בקנס (קרו אורה). דבלאו הכי יפרוש מפרד ד' (ש"ת בית שערין יו"ד סימן תל"ז). **ודברי סופרים צריכין חיזוק** – ולפיכך הפסידו ממנה כתובתה דכיון דלית לה כתובה מיניה שבקה ליה ונפקא (נימוקי יוסף). **יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם** – שהוא לששון ויום טוב בזמן שבית המקדש קיים, ולמאן דאמר לא בטלה מגילת תענית היינו לאחר חורבן (תוספות). **לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו** – הא דהדר קבעוה במגילת תענית על דבר זה, אלא לאסור אתמול גם הוא בתענית, כדאמרינן לקמיה הימים האלה הכתובים במגילה, הם ולפניהם ולאחריהם אסורין (רש"י). **ראש חדש דאורייתא** – דמה שראש חודש דאורייתא הוא פירש רש"י מועד דאורייתא, דהיינו דאמרינן דר"ח איקרי מועד אכן שמועד אסור בתענית לא כתוב בתורה, ואף על גב דיו"ט ושבת אסור בתענית, זה אתי מוקראת לשבת עונג, וממה דכתיב לכם כדאמרינן בפסחים (ערוך לנר).

ליקוטא דתלמודא

שנו רבותינו (סנהדרין פח): גבי דברי סופרים:

חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין, כדי לעבור על דברי תורה פטור. חמש טוטפות, להוסיף על דברי סופרים חייב.

ואמרו חכמינו (יבמות פה). דדברי סופרים צריכים חיזוק:

אמר רבי שמעון בן אלעזר מפני מה אמרו אלמנה לכהן גדול יש לה כתובה, מפני שהוא פסול והיא פסולה, וכל מקום שהוא פסול והיא פסולה קנסו אותו כתובה, ומפני מה אמרו שניות מדברי סופרים אין להן כתובה, מפני שהוא כשר והיא כשרה, וכל מקום שהוא כשר והיא כשרה קנסו אותה כתובה. רבי אומר הללו דברי תורה, ודברי תורה אין צריכין חיזוק, והללו דברי סופרים, ודברי סופרים צריכין חיזוק.

עוד שנינו (ראש השנה יט). דדברי סופרים צריכים חיזוק יותר משל תורה:

ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, אמר רב לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו. שלפניו נמי, תפוק ליה דהוה ליה יום שלאחר ראש חדש. ראש חדש דאורייתא, ודאורייתא לא בעי חיזוק. דתניא הימים האלה הכתובין במגילת תענית, אסורין בין לפניהם בין לאחריהם, שבתות וימים טובים, הם אסורים, לפניהן ולאחריהן מותרין. מה הפרש בין זה לזה, הללו דברי תורה, ואין דברי תורה צריכין חיזוק, הללו דברי סופרים ודברי סופרים צריכין חיזוק.